

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК ИНСТИТУТИ

“Яқин ва Ўрта Шарқ минтақаси иқтисодиёти ва мамлакатшунослиги”
кафедраси

КУРС ИШИ

Мавзу: “Яқин ва Ўрта Шарқ минтақаси мамлакатларининг жаҳон товар ва
хизматлар бозорига интеграциялашувининг асосий ёналишлари.БАА
мисолида”

**5231000- “Хорижий мамлакатлар иқтисодиёти ва мамлакатшунослик ”
ёналиши**

Бажарди: 3-курс араб -немис гуруҳи талабаси: Насриддинова Нигора

Ҳимояга рухсат этилди:

Илмий раҳбар : _____

Ҳайъат хулосаси _____

Тошкент-2015 йил

КИРИШ.....5-6

1-БОБ. ИҚТИСОДИЁТДА ТОВАР ВА ХИЗМАТЛАР БОЗОРИНИНГ АҲАМИЯТИ.....	7-15
1.1. Товар ва хизматлар бозорига интеграциялашувнинг асосий аҳамияти.....	7-11
1.2. Иқтисодиёт таркибини такомиллаштиришнинг объектив зарурияти ва омиллари.....	12-15
2-БОБ. БИРЛАШГАН АРАБ АМИРЛИКЛАРИ ИҚТИСОДИЁТИ ТАРКИБИНИНГ ХОЗИРГИ ХОЛАТИ.....	16-27
2.1. Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётининг диверсификациялашув жараёнлари	16-22
2.2. Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётининг ҳудудий таркиби.....	23-27
ХУЛОСА	28-31
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ	32-35

“ТАСДИҚЛАЙМАН” _____

Кафедра мудири _____

«__» _____ 20__ йил

КУРС ИШИ

Фаннинг номи: _____

Гуруҳ: _____ курс _____

Талаба: _____

ТОПШИРИҚ

1. Ишланадиган мавзу: _____

2. Мавзунинг
долзарблиги, мақсади, вазифалари: _____

3. Манбалар: _____

4. Курс ишининг
тузилиши: _____

5. Қўшимча вазифа ва
кўрсатмалар: _____

6. Курс ишининг бажариш режаси: _____

Сана	Ишнинг бажарилиш режаси	Талаба имзоси

Ҳимоя натижаси_____

Раҳбар_____

(имзо)

Мазкур ҳужжат 3йил давомида кафедрада сақланади.

КИРИШ

Мавзунинг долзарблиги. Бугунги кунда интеграциялашув жараёнлари республикамизда амалга оширилаётган ислохотларда муҳим йўналишларидан ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов таъкидлаганидек «Барчамизга аёнки, бугунги глобал интеграциялашув шароитида, кундалик ҳаётимизга компьютер технологиялари ва интернет тизими жадал кириб келаётган бир пайтда хорижий тилларни ҳар томонлама пухта эгалламасдан туриб, жаҳон ҳамжамияти билан ҳамқадам бўлиб яшашни тасаввур этиб бўлмайди»¹.

Бу устувор вазифани амалга оширишда ушбу соҳада бой тажрибага эга бўлган хорижий мамлакатлар тажрибасини ўрганиш ва умумлаштириш асосида Ўзбекистон учун илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш муҳим аҳамиятга эга.

Форс кўрфази араб мамлакатлари орасида бу соҳада Бирлашган Араб Амирликларида ижобий тажриба тўпланганлигини таъкидлаш жоиз. Хусусан, агар 1975 йилда хизмат кўрсатиш соҳасининг ялпи ички маҳсулотдаги 11,9 фоизни ташкил этган бўлса, 2010 йилга келиб бу кўрсаткич 35,8 фоизга етди. Бундай муваффақиятларга эришишда БАА ҳукумати томонидан амалга оширилган таркибий сиёсат ва иқтисодиётни нефтга боғлиқлигини пасайтиришга қаратилган чора-тадбирлари муҳим ўринга эга бўлди.

Мамлакатимиз иқтисодиётида модернизациялаш жараёнлари изчиллик билан амалга оширилаётган бугунги кунда иқтисодиёт таркибини такомиллаштириш муаммосининг долзарблиги ва ушбу муаммони ҳал этишда хорижий мамлакатлар, шу жумладан, БАА тажрибасидан фойдаланиш зарурияти ушбу курс ишининг танланишига сабаб бўлди.

Ишнинг мақсад ва вазифалари.

¹ Каримов И.А. Барча режа ва дастурларимиз тараққиётни юксалтириш, халқимиз фаровонлигини юксалтиришга хизмат қилади. /И.А.Каримов. – Т.: Ўзбекистон, 2011. – Б.22-23.

Мақсадга эришишда қуйдаги вазифаларни ҳал этиш кўзда тутилган:

- турли назарий қарашлар ва жаҳон тажрибасини умумлаштириш асосида таркибий ўзгаришларнинг моҳиятини очиб бериш;
- иқтисодиёт таркибини такомиллаштиришнинг объектив зарурият эканлигини асослаш ва ушбу ўзгаришларни келтириб чиқарувчи омилларини аниқлаш;
- Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётининг тармоқ таркибидаги ўзгаришлар йўналишларини асослаб бериш;
- Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётидаги таркибий ўзгаришларнинг ҳудудий хусусиятларини очиб бериш.

Курс иши объекти. Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётидаги ўзгаришлар танлаб олинди.

Курс иши предмети. Иқтисодиёт таркибини такомиллаштириш жараёнлари ва бу соҳада юзага келадиган иқтисодий муносабатлардир.

Курс ишининг таркибий тузилиши ва ҳажми. Кириш қисми, 2 боб, 4 параграф, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.

1 - БОБ. ИҚТИСОДИЁТДА ТОВАР ВА ХИЗМАТЛАР БОЗОРИНИНГ АҲАМИЯТИ

1.1. Товар ва хизматлар бозорига интеграциялашувнинг асосий аҳамияти

Иқтисодиёт таркибини такомиллаштиришда уч сектор назариясини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Унинг асосчиси Колин Кларк ва 1940 йилда нашр этилган «Иқтисодий ўсиш шароити» асаридир. Унга кўра иқтисодиётларнинг такомиллашиб борган мамлакат таркибий тузилишида асосий қисми қишлоқ хўжалигидан (биринчи сектор) иккинчи секторга саноат ривожланган таркибий тузилишга кейинроқ эса учинчиси хизмат-кўрсатиш таркиби етакчилигига ўтади. Мамлакат иқтисодиётининг таркибий такомиллашуви қуйдагича тартибда амалга ошади:

Аграр иқтисодиётда аҳоли иш билан банд қисмининг 80 фоизи қишлоқ хўжалигида, 10 фоизи саноатда, 10 фоизи хизмат кўрсатишда банд бўлади.

Саноатлашиш даврида иқтисодиёт бирламчи секторининг улуши пасаяди ва иккинчи сектор салмоғи эса маълум даражагача, тахминан 50 фоизгача кўпайиб боради. Шу билан бирга учинчи секторнинг улуши ҳам бирмунча ошади.

Постиндустриал босқичда эса бандлик даражаси саноат ишлаб чиқаришида пасаяди, учинчи сектор улуши 80 фоизни ташкил этади.

Бу уч сектор қонуни кўп тортишувларга сабаб бўлган, аммо амалиёт унинг тўғрилигини кўрсатмоқда. Жаҳон иқтисодиётининг ривожланиши олдинма-кетин содир бўладиган, алоҳида секторлар камайиши ва кўпайиши

билан боғлиқ таркибий ўзгаришлардан иборат. Иқтисодиёт ва унинг таркиби ҳам табиат каби ўзгариб боровчи даврлардан ташкил топган. Қишлоқ хўжалиги асрлар давомида етакчи ўринларни эгаллаб келган. Секин аста қишлоқ хўжалиги ҳам ўз қуввати ва кучини йўқотиб, унинг ўрнига саноатлашишнинг бошланиши номли янги давр келди. Натижада хўжаликнинг фаолияти маркази қишлоқ хўжалигидан саноатга кўчди. Шу билан бирга иқтисодиёт таркибида унинг ўрни ўсди. Хизмат кўрсатиш сектори ҳам ўсиб борди, лекин унинг ўсиш сурати ва ривожланиши саноатга қараганда секинроқ эди.

Саноатлашган иқтисодиёт даври унчалик кўп давом этмади. А.Тоффлер фикрича у 300 йил (1650 йилдан бошлаб) давом этди². Бошқа қарашларга кўра 190 йил (1760 йилдан бошлаб сўнги асрнинг 50 йилларигача), АҚШда бу давр 1860 йилларда бошланиб 90 йил давом этди. Янги тарихий аҳамиятга эга учинчи ўзгаришлар тўлқини XX асрнинг АҚШда 50-йиллари ўрталарида бошқа ривожланган давлатларда 60-70-йилларда бошланди. Бу жамият ўзгариши даври учун деиндустриализация ва хизмат кўрсатиш соҳасидаги ривожланиш ва иқтисодиётнинг ўсиши хосдир. Бунга кўра хизмат кўрсатиш соҳаси саноатга қараганда тезроқ ривожланади ва шу билан бирга саноат қишлоқ хўжалигига қараганда жадалроқ ривожланади. Хизмат кўрсатиш ва ахборот технологиялари янги иқтисодий соҳаси ўз ривожланиш даврининг ўрталарида ҳисобланади ва бир неча 10 йилликлардан кейин яқунланади.

Иқтисодиёт таркибидаги секторлардаги ўзгаришларга асосий сабаб секторлар аро меҳнат унумдорлигининг турлича ўсишидадир. Саноатда меҳнат унумдорлиги хизмат кўрсатишга қараганда тезроқ ўсмоқда. Жаҳон Валюта Фонди ўтказган тадқиқотлараг кўра 1960-1994 йилларда иқтисодий ривожланган мамлакатларда хизмат кўрсатиш соҳаси ва саноатдаги ишлаб

² Алвин(Элвин,Олвин) Тоффлер (3 октябр 1928 йил туғилган) - америкалик социолог, футуролог постиндустриал жамият концепцияси муаллифларидан бири.

чиқариш ҳажми ўсиши деярли бир хил бўлган. Лекин саноатдаги меҳнат унумдорлиги хизмат кўрсатишга қараганда икки баробар ўсган. Иқтисодиётдаги саноат ишлаб чиқаришнинг қисмининг камайиб бориши унинг борган сари хизмат кўрсатишга бўлган боғлиқлиги ортиб боради. Бундан келажакда бу секторда меҳнат унумдорлиги тез ўсади деб тахмин қилиш мумкин.

Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиёти таркибидаги бандликнинг ўзгариши 1.1-жадвалда кўрсатилган³.

1.1- жадвал.

Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётида иш билан бандлик таркибий тузилиши % да

Йиллар	1975	1980	1998	2008	2014
Бирламчи сектор	4.55	5.5	7.4	5.7	5.2
Иккиламчи сектор	43.54	37.53	34.7	17.4	12
Учламчи сектор	51.91	56.97	57.9	79	82.8

БАА меҳнат вазирлиги томонидан чоп этилган расмий маълумотларга кўра, 2013 - йилга нисбатан мамлакатда иш билан банд бўлган ишчиларнинг умумий сони 4.417.000 етди. 2014- йили қўшимча 1.212.000 иш жойи ташкил этилди. Умумий , қурилиш секторида 1,5 миллион ишчи бўлиб 34 % бандликни ташкил этади. Саноат сектори эса жами 12% ини ташкил этади яни 500,000 ишчилар ишласа, бизнес секторида 24 % билан 1.050.000 ишчилар ишлайдилар. Кўчмас мулк, лизинг ва иш хизматлар меҳмонхоналар, ресторанлар, транспорт секторлари 12,3 % ни ташкил этган

³ <http://gulfbusiness.com/2015/04/uae-employment-rate-record-10-2014/#.VXMxKYltlBc>

бўлса, 2014- йилда 18,6 % ни ташкил этди. Мамлакатда шунингдек, авиатсия, қурилиш ва транспорт каби соҳаларда 275.000 иш ўринлари жами яратиш кутилмоқда. Дубай, “ Экспо 2020” га мезбонлик қилишга тайёрлик қилмоқда.

Қишлоқ хўжалиги Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётида ноқулай табиий шаройит туфайли етакчи бўлмаган. Бу тараққиёт туфайли бирламчи сектордан иккинчисига ўтиб кетишига олиб келди. Мамлакатда нефт ва газ захиралари топилгандан сўнг иккиламчи сектор тез ривожланди. Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиёти таркибидаги ўзгаришлар ижобий деб айтиш мумкин. Янги соҳалар ташкил тояпти ва ривожланмоқда. Бу ерда иккиламчи сектор бандлиги қисқариб учламчи секторни қамраб оляпти ва бу ривожланган мамлакатлар иқтисодиёти таркибини такомиллаштириш кўрсаткичларига мос кечмоқда. Ҳамда ЯИМ да ҳам учинчи сектор улуши ортмоқда. Буни 1.2-жадвалда кўришингиз мумкин.

1.2-жадвал

Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётидаги ЯИМ ининг секторлар бўйича тақсимланиши % да

Йиллар	2010	2011	2012	2014
Бирламчи сектор	2.3	2	0.8	0.6
Иккиламчи сектор	61.9	60.3	56.1	53
Учламчи сектор	35.8	37.7	43.1	46.4

Тезда учламчи секторнинг ўсиши ва унда бандликнинг ўсиши янги соҳаларни молиявий институтлар, туризм, технопарklar ва бошқаларни ўзлаштирилишига ва ривожлантирилишига олиб келди. Юқоридаги

фикрлардан иқтисодиёт таркибини таомиллаштириш ҳақида қуйдагиларни айтиб ўтиш мумкин.

- Аҳоли ЯИМ таркибидаги бандликнинг ўзгариши ҳамда учламчи секторда унинг кўпайиши бу хизмат кўрсатиш соҳасининг ҳажми ва таркибий ўзгариши жамият эҳтиёжлари ўсишидан ортда қолиши билан боғлиқ.
- ЯИМ даги бирламчи ва иккиламчи секторларнинг умумий бандлик камайиши бу секторлардаги маҳсулотларнинг умумий ҳажмининг ўсиши билан бирга ёнма-ён амалга ошиши керак. Бунинг учун меҳнат унумдорлигини кескин ошириш керак. Шунингдек саноатнинг таркибий тузилишини тубдан ўзгартириш, таомиллаштириш, корхоналарни ялпи техникавий қайтажихозлаш зарур.
- Иқтисодиёт ривожланишида хизмат кўрсатиш соҳасининг аҳамияти ошиб боради. Чунки аҳолини иш билан таъминлашда унинг ўрни ортиб боради. Асосийси хизмат кўрсатиш соҳаси ЯИМ нинг асосий ўсиш манбасига айланади.

Бирлашган Араб Амирликларида ҳам шу сабабли сўнги йилларда хизмат кўрсатиш соҳаси тез фурсатда ривожланмоқда. Дубай шаҳри савдо ҳамда сайёҳлик марказларидан бирига айланмоқда.

1.2. Бирлашган Араб Амирликларида иқтисодиёт таркибини такомиллаштиришнинг объектив зарурияти ва омиллари

Миллий иқтисодиёт ўзаро боғлиқ макроиқтисодий элементлардан ташкил топган мураккаб тизимдир. Миллий иқтисодиёт таркиби доимий бўлмайди, баъзи ишлаб чиқариш таркиблари кучли ривожланиш билан ажралиб турса, бошқалари ўзларининг ўсиш сурати секинлашаётгани

Бирлашган Араб Амирлигининг иқтисодиёт таркибини такомиллаштиришнинг ўзига хос жихатлари шуки нефт омилидан олинган даромаддан фойдаланган ҳолда анъанавий иқтисодиётдан тайёр маҳсулот ишлаб чиқарувчи ва экспорт қилувчи замонавий иқтисодиётни таркиби такомиллашган тизимига ўтишдир. Таркиб такомиллашуви давлатнинг иқтисодиётга таъсири шакл ва методларини ўзгартириш орқали, бошланишида субсидияларда фаолият кўрсатаётган секторларни секин аста жаҳон бозорларида рақобатбардош секторга айлантириш орқали амалга оширилади. Таркибнинг такомиллаштиришда кераксиз ва ўзини оқламайдиган корхоналарни тўхтатиш ва маҳсулот ишлаб чиқаришда ички ва ташқи бозорда эҳтиёж бўлган товарлар чиқаришга қайта ташкиллаштириш. Мамлакатнинг ҳақиқий иқтисодий истиқболи бўлган фаолият турларини яратилишида ва ривожланишида шарт-шароит яратиб бериш.

Бирлашган Араб Амирликлари саноати ривожланган мамлакатдир. Мамлакат ЯИМ сининг 50% дан ортиғи бу секторга тегишлидир. Санотнинг ривожланганлига сабаб нефт ва газ захираларининг мавжудлигидадир. Нефт ва нефткимё саотнинг асосий қисми ҳисобланади. Саноат биринчи навбатда ишлаб чиқариш ва Фан техника истиқболини, табиий бойликлар, моддий ва меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш даражаси ва унумдорлигини белгилаб беради. Саноатнинг таркибидаги алоҳида тармоқларнинг юқори суратда ривожланиши унинг ўтмишда ўзига хос шаклланганлиги, таркиблар

аро мутаносибликларга аҳамият бериш зарурияти, фан тараққиёт ривож ва бошқа сабаблар билан боғлиқдир.

Иқтисодий чора-тадбирлар ёрдамида яратилган шаройитлар иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларга борган сари кўпроқ бозор механизмлари таъсир кўрсатишига олиб келмоқда. Улар келажакда алоҳида таркиблар ривожланиши истиқболини белгилаб беради. Саноатда ишлаб чиқаришни мутаносиблигини ривожлантиришга қаратилган қуйдаги йўналишлар зарурияти намоён бўлмоқда:

- ❖ тезлигини ошири;
- ❖ техник даражасини;
- ❖ рақобатбардошлигини ошириш;
- ❖ ишлаб чиқариш таркибини, хом-ашё тежалиши муаммоларига кўпроқ аҳамият бериш;
- ❖ атроф муҳит ҳимоя қилиниши.

Иқтисодиёт таркибларидаги соҳаларнинг ривожлантириш сабаблари:

- ✚ Иқтисодиёт таркибларидан бири қурилиш соҳасида таркиб такомиллаштиришнинг асосий йўналиши қурилиш материалларининг турларини кўпайтириш ва сифатини ошириш ҳисобланади.
- ✚ Саноатнинг цемент ишлаб чиқариш соҳасида таркибни такомиллаштириш асосан энергия тежаш йўли билан қуруқ шаклда ишлаб чиқариладиган ҳажмини ошириш, бақувват ва узоқ вақтга чидамли бетон ва темирбетон маҳсулотлар ишлаб чиқариш имконини берадиган кўпкомпанентли цемент ишлаб чиқаришни ташкиллаштириш ҳисобланади.
- ✚ Кимё саноатида истиқболли йўналиш этиб ички ва ташқи бозорда рақобатбардош маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва уларни турларини кўпайтириш ҳисобланади. Фармсаноатда ҳам асосий йўналиш рақобатбардош маҳсулот турларини кўпайтириш ва ташкиллаштириш.

- ✚ Машинасозлик ва темирга ишлов беришда асосий мақсад нефт ва газни казиб чиқаришда чуқурликни ошириш ва иш олиб боришда хавфсизлик даражасини оширадиган техник мосламалар ишлаб чиқаришга қаратиш.
- ✚ Қишлоқ хўжалигига таркиб такомиллаштиришда катта аҳамият берилишига сабаб бу соҳа ривожини жамиятнинг асосий эҳтиёжи озик овқат мажсулотлари билан таъминлайди. Миллий иқтисодиётда бу таркибнинг ривожланмаганлиги уни ўзини ўзи таъминлай олмай қиммат баҳо валюта ҳисобига импорт қилишига олиб келади. Қишлоқ хўжалигида асосий йўналиш бозор иқтисодиётига мослашаган ҳолда, ўз ресурслари, имкониятларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқариш салоҳиятини оширишдир. Бирлашган Араб Амирликларида ер майдонларининг нисбатан унумдор эмаслигига, ёғимгарчилик камлигига, дарёларнинг йўқлиги қарамай қишлоқ хўжалигидаги инвестициялар, сувни чучуклаштирувчи заводлар қурилишига ёрдам берди ва йилдан йилга бу соҳа ривожланишига ва даромад келтиришга олиб келмоқда.

БАА жақон молиявий марказларидан бири бўлганлиги сабабли мамлакатда ҳаво транспорти яхши ривожланган. Жами 41 та аэропорт мавжуд бўлиб, шулардан 25 таси қаттиқ қопламали, 16 таси эса қопламасиз аэропортлар қисобланади (2010-йил). БАА ўз иқтисодий инфраструктурасининг юқорилиги ва дунё молиявий марказига айланган Дубай иқтисодий интеграцияси туфайли қўшни мамлакатлар иқтисодиётига ва транспорт-логистика салоҳиятига ижобий таъсир кўрсатган.

2000-йилда Россия, Эрон ва Хиндистон ўртасида “Шимол-Жануб” транзит коридорини ташкил қилиш бўйича шартнома имзоланди. Мутахассисларнинг қисоб-қитобларига кўра, ушбу янги маршрут Россия ва унга қўшни мамлакатлардан Форс Кўрфази ва унга ёндош минтақаларга

кириб келаётган товарлар элиб бериш муддати 40 суткадан 10-12 суткагача қисқартиради.(1.1- расм)

1.1- расм. Транзит йўли.

Яъни Сувайш канали орқали ўтувчи товарлар энди Эроннинг Бандар Аббас, Бандар Амиробод ва Анзели портлари орқали Форс қўлтиғидаги мамлакатларга етказиб берилади. Бу ўз навбатида транспорт харажатларини 20 % га камайтиради. Бундан БАА, Уммон, Қатар ва Бахрайн каби кўрфаз мамлакатлари улкан савдо-транспорт устунлигига эга бўлади.Шунинг учун транспорт қўшимча харажатларини қисқартириш зарурияти ишлаб чиқаришни самарадорлигини оширишнинг омилларидан биригина бўлиб қолмай бутун ҳудудни ишлаб чиқаришнинг фаолиятини ташкиллаштиришда қўшимча харажатларни камайтириш глобал масаласи турибди. Бу масалада тўғри ечим ишлаб чиқаришнинг алоҳида турларини харажатларини минималлаштириш эмас, балки маҳсулотни ишлаб чиқариш ва харидорга етиб борадиган умумий харажатлар еғиндисини қисқартириш ҳисобланади.

2-БОБ. БИРЛАШГАН АРАБ АМИРЛИКЛАРИ ИҚТИСОДИЁТ ТАРКИБИНИНГ ҲОЗИРГИ ҲОЛАТИ

2.1. Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётининг диверсификациялашув жараёнлари

Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётини ўрганар эканмиз мамлакатнинг замонавий ҳолати кўринадики, унда шундай қисқа бир вақт оралиғида ўтиш иқтисодиётидан бозор иқтисодиётига ўтишда катта масофани босиб ўтди. Мамлакат фақатгина қазиб чиқарувчи бўлиб қолмай ишлаб чиқарувчига айланди. Шу туфайли шу мамлакатнинг ҳар бир фуқоросига таъсир этувчи глобал ўзгаришлар юз берди.

Бирлашган Араб Амирликлари таркибига еттита амирлик киради. Булар: Абу-Даби – мамлакат пойтахти, Дубай, Шарджа, Рас-уль-Хайма, Аджман, Умм-эаъ-Кайвайн, Аль-Фуджайра. Амирлик шимолдан Форс кўрфази, шарқдан Уммон кўрфази билан чегарадош.

Мамлакат ер майдони юздан ортиқ оролларни ҳисобга олганда 83600 квадрат километрни ташкил этади. Аҳолиси 10 205 524 (2015йил) кишидан иборат⁴. Арабистон Ярим Ороли шарқида жойлашган Бирлашган Араб Амирлигида нефтдан олдин унчалик кўп бўлмаган аҳоли асосан чорвачилик, пальма етиштириш, шунингдек балиқчилик ва марварид ишлаб чиқариш билан шуғулланар эди. Марварид экспортидан Дубай амирлиги минтақанинг йирик савдо марказига айланган эди. Бироқ сунъий марварид пайдо бўлгандан сўнг маҳаллий савдогарлар олтин ва қимматбаҳо тошлар билан шуғулланишга ўтиб олдилар.

Бирлашган Араб Амирликлари жаҳондаги энг йирик нефт ва газ қазиб чиқарувчи ва экспорт қилувчилардан биридир. Ҳозирги кунда аниқланган нефт захиралари 97.8 миллиард баррелни ташкил этади. Кунига Бирлашган

⁴ http://countrymeters.info/en/United_Arab_Emirates

Араб Амирликларида 2.8 миллион баррел нефт қазиб олинади ва 2.64 миллиони экспорт қилинади. Агар шу тарзда нефтни кунига ишлаб чиқарилаверса ушбу захира 156 йилда тугайди.

Бугунги кунда Бирлашган Араб Амирликлари жаҳоннинг бой мамлакатларидан бири ҳисобланади. Ўзининг турмуш даражаси бўйича "катта еттилик" мамлакатлари билан тенглаша олади. Бирлашган Араб Амирликларининг ялпи ички маҳсулоти (ЯИМ) 2013 йилда 510 миллиард АҚШ долларига тенг бўлди, аҳоли жон бошига нисбатан ЯИМ кўрсаткичи 63 минг долларни ташкил этди⁵. БАА ўтган ўн йил ичида реал ялпи ички маҳсулотнинг ўсиши БААнинг очиклик ва бизнес юритиш қулайлиги ривожланишига ёрдам берди. БАА, жаҳон иқтисодий форумнинг рақобат индекси бўйича Қатардан сўнг Яқин Шарқ минтақасида 2- бўлса, 148 мамлакат орасида 19-ўринни эгаллайди. 2010 йилда инфляция даражаси 1.73 % ни ташкил этди⁶.

Келажакда нархларнинг ошиши ва уларнинг етишмовчилигини олдини олиш мақсадида ҳукумат озиқ-овқат сақловчи стратегик қўшимча сақлаш пунктларни режалаштирмоқда. Режага кўра Абу Даби ўзининг нефт секторига бўлган боғлиқликни ёқотиб унинг ўрнига илм фанга асосланган саноат таркибий катта марказинига айланмоқчи. Яна бир неча режалари бўлиб, улар қуйидагича:

- Ишлаб чиқариш ва саноат мамлакат иқтисодиётини шакллантиришда истиқболидаги асосий мақсадлардан бирига айланмоқда ҳамда бунда алюминийни эритиш, керамика ва фармацевтик каби ривожланган мавжуд секторларга суянмоқда. Бу мақсадга эришишдаги асосий қадам 2009 йилда Абу Даби Технологиялар инвестицион компанияси (ATIC) томонидан қўйилди ва бунда яримўтказгич ишлаб чиқаришни

⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_the_United_Arab_Emirates

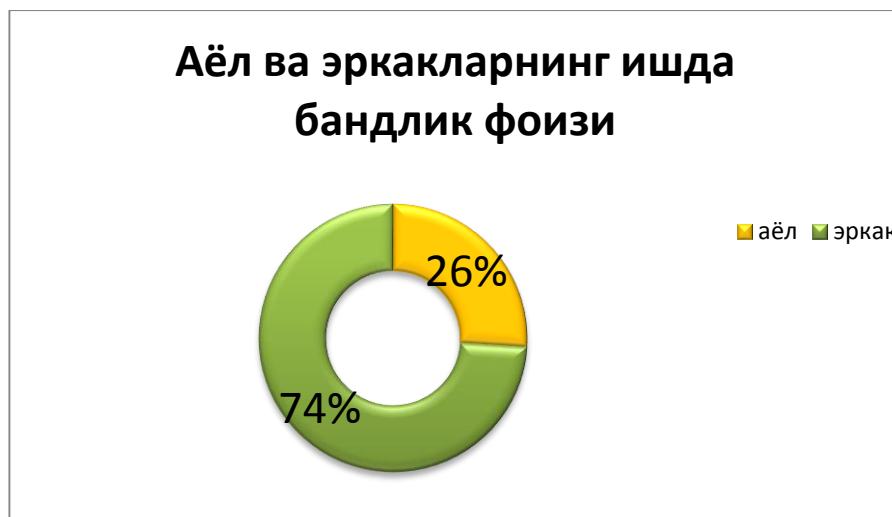
⁶ <http://www.euromoneycountryrisk.com/Wiki/United-Arab-Emirates>

Дипломини сотиб олиш ва дунёдаги катталиги бўйича иккинчи чип ишлаб чиқариш эди.

- Амирлик шунингдек космик ишлаб чиқариш етакчи маркази бўлишни мақсад қилган. Абу Даби ҳукуматининг Mubadala Development Company инвестиция компанияси 2011 йилдан бошлаб космик ишлаб чиқаришга йўналган завод қурилишини бошлаган. Mubadala шунингдек 8 миллиард долларлик Дженерал Электрик қўшма корхонаси билан ҳам мувофақиятларга эришди.

Мамлакатнинг жаҳон товар ва хизматлар бозорига интеграциялашувининг асосий ёналишлари сифатида унинг ишга талабчан тарзда қараши, ҳар бир касб эгаси ўз қўйган мақсадига эришиш учун астойдил киришиши ҳам муҳим омилдир. БАА да 2014 йил ҳолатига кўра ишчиларнинг ёши, жинси, ишлаш соҳаси ва бир қанча кўрсаткичлари ўрганиб чиқилди⁷.

2.1- расм

Шуни ҳам таъкидлаб ўтиш керакки, БАА да ишбилармонларнинг 51% и 20- 29 ёшларни ташкил этади. Ҳозирда аҳолининг 53% и саноатда банд экан,

⁷ HAYS Recruiting experts worldwide

ушбу 2.1- жадвал орқали қайси соҳаларида неча фоиз ишчилар ишлашини ўрганиб чиқамиз.

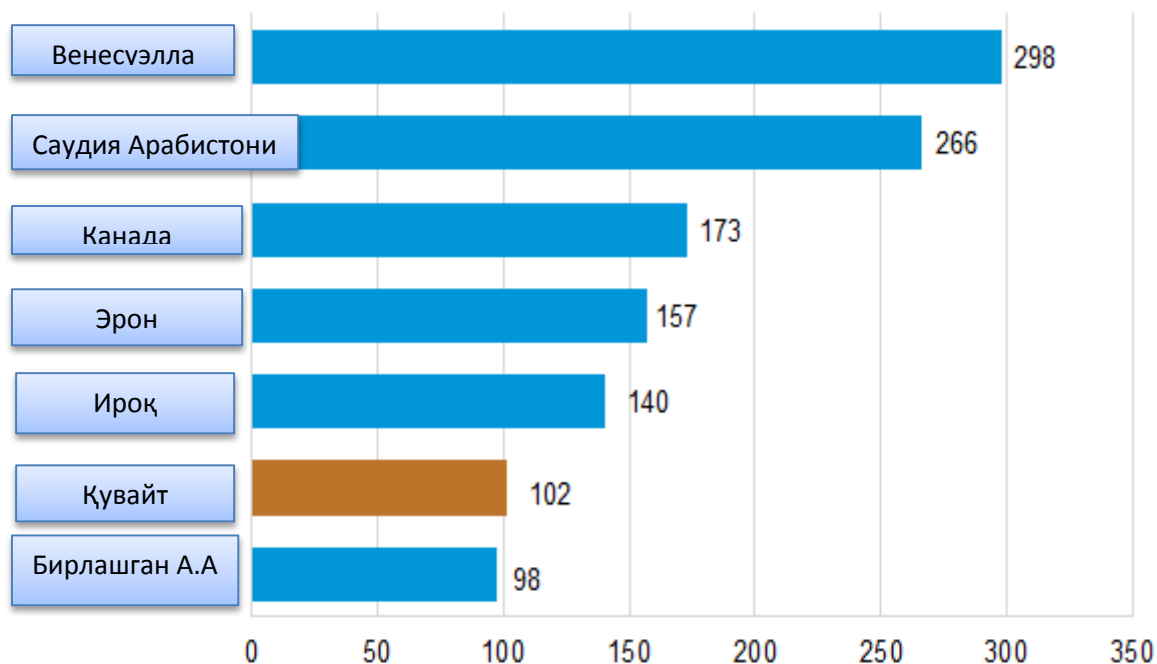
2.1- жадвал

Саноат соҳалари	Ишчиларнинг ушбу соҳаларда ишлаш фоизи
Энергия/Нефт/Газ	11%
Қурилиш	10%
Банк ва молиявий хизматлар	10%
Мухандислик	7%
Соғлиқни сақлаш	7%
Ахборот технологиялари	7%
Ҳар кунлик истеъмол товарлари	5%
Ишдаб чиқариш	4%
Кўчмас мулк	4%
Чакана савдо	4%
Логистика / транспорт	3%
Автомобиль	2%

Нефт ва Газ. Бирлашган Араб Амирликлари форс кўрфазидаги қўшнилар орасида энг катта тўртинчи Саудия Арабистони, Эрон, Ироқдан кейинги нефт экспортери ҳисобланади. Бирлашган Араб Амирликларида аниқланган нефт захираси бўйича олтинчи, газ захираси бўйича еттинчи ўринни эгалайди⁸.

⁸ www.eia.gov

2.2-расм. Жаҳон нефть захиралари (миллиард баррель)

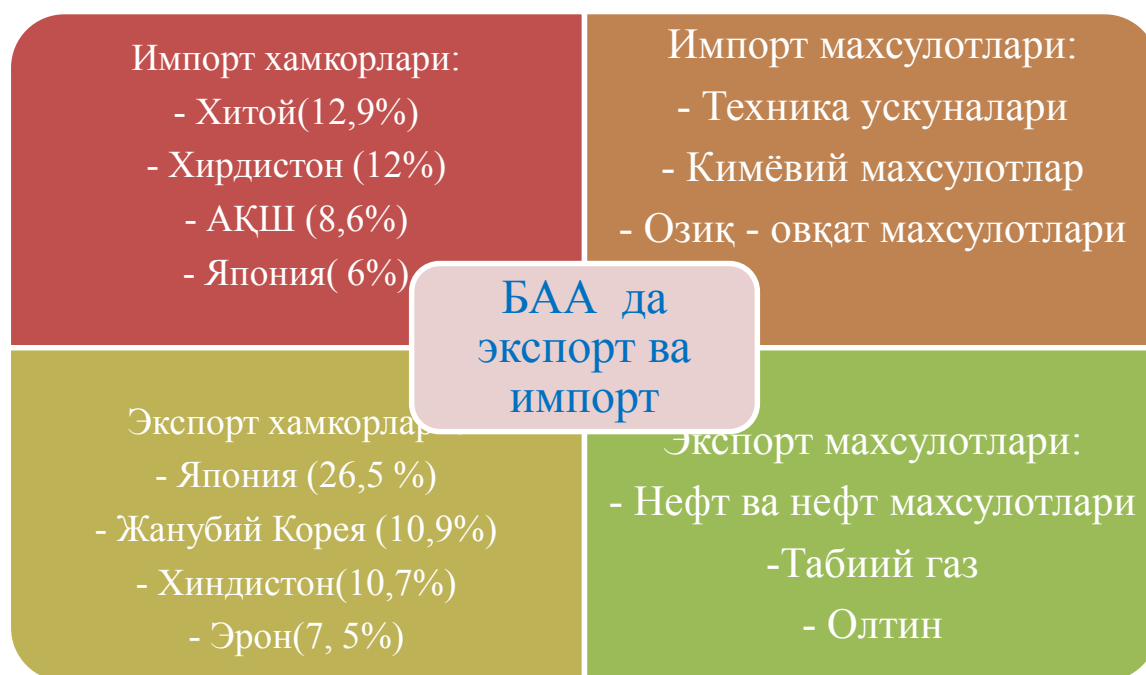

Бирлашган Араб Амирликлари ички газ инқироzi юзага келиши ва электр энергия етказиб берилишида муаммолар юзага келиши мумкин. Келажакда Бирлашган Араб Амирликлари ўз ички электр энергия таъминотини кўп хиллаштириш режалари мавжуд. У ядро энергия, куёш энергиясини ўз ичига олади ва газ билан боғлиқликни енгиллаштиради. Истиқболдаги газ тараққиёти рўёбга чиқиши учун аҳоли ва саноатлашув режалаштирилганидай бўлишини талаб этади. Бирлашган Араб Амирликларининг исботланган нефт захиралари 97.8 миллиард баррелни, Газнинг аниқланган захиралари 227.1 триллион куб футни ташкил этади. Бу ҳозирги ишлаб чиқариш нормаларида 100 йилдан ортиқ нефт етарлилиги, ва 130 йилдан ортиқ газ етарлилигидир. Шунини айтиш керакки Бирлашган Араб Амирликларида Газ етишмовчилиги газ йўқлигидан эмас, балки газ захирасининг кўпи қиммат ва қийин қазиб чиқаришни талаб этади.

Интеграциялашувда экспорт ва импортнинг албатта ўрни катта, Жаҳон Савдо Ташкилотининг маълумотларига кўра, БАА халқаро экспортлар

даражаси бўйича дунёда 16- ўринни эгаллайди. Экспорт товарлар қиймати 2014- йили 359 миллиард \$ ни ташкил этди, 2013- йилга нисбатан 6 % га ўсди халқаро экспорт ҳажмининг эса 1,9 % ни ташкил этди. Импорт эса 4% га ўсиб, халқаро экспорт ҳажмининг 1,4 % ни ташкил этади. Яқин Шарқ мамлакатлари ичида БАА экспорт улуши – 28%, импорти эса- 33% ни ташкил этди⁹. Халқаро савдо БАА нинг бюджет даромадларини бойишига сабаб бўлиб келмоқда. Реекспорт орқали даромадларнинг ¼ қисми қопланади. 10 йиллар муқаддам БАА саноат банки Сингапур ва Хитой каби йирик реекспортчи бўлишини таъкидлаган эди. БАА нинг асосий 35 та савдо шериклари (Европа, Осиё, Америка қитъаси, МДХ) мавжуд. Айниқса Эрон, Хиндистон, Япония билан яхши алоқалар ўрнатган. Ушбу 2.5 – расм орқали буларни таҳлил қиламиз¹⁰:

2.3- расм

⁹ http://russianemirates.com/news/uae-news.php?ELEMENT_ID=60870

¹⁰ <https://offshorewealth.info/offshore-business-abroad/c24-offshore-business-abroad/peculiarities-of-import-and-export-uae/>

1971 йилда Бирлашган Араб Амирликлари ОПЕКга аъзо бўлган. ОПЕКнинг 5 та йирик, гигант нефт ишлаб чиқарувчилари Бирлашган Араб Амирликлари, Саудия Арабистони Подшоҳлиги, Кувайт, Ироқ ва Эрон мамлакатлари кунига 16 млрд. баррел атрофидаги нефтни жаҳон бозорига етиб боришини таъминлайди. Мутахассисларнинг фикрига кўра Бирлашган Араб Амирликларининг нефт захираси 97.8 млрд. баррел бўлиб, 1068 млрд. баррел баҳоланган жами жаҳон нефт захирасининг 10 % унга тўғри келади. Бирлашган Араб Амирликлари нефт захираларининг кўп қисми Абу Даби Амирлигига тўғри келади. Унинг захираси 92.2 млрд. баррелни ташкил этади. Ундан сўнг Дубай 4 млрд. баррел, Шаржа 1.5 млрд. ва Раъс ал-Хайма 100 млн. баррел. Нефт қазиб чиқариш бўйича Амирликларни кузатадиган бўлсак, Абу Даби нефт захираси 92.2 млрд. баррел деб баҳоланган ва у Бирлашган Араб Амирликлари жами захирасининг 94.3 % ни, жаҳон нефт захирасининг 8.6 % ни беради. Табиий газ захираси эса 6 трлн. куб метр бўлиб, жаҳон табиий газ захирасининг 3.65 % ни ташкил этади. Рашид, Жабал Али ва Дубай шаҳарлари оралиғида жойлашган 100 та кемалар тўхташ жойи Бирлашган Араб Амирликларининг савдо алоқаларида муҳим ўрин касб этади. 2010 йилда Бирлашган Араб Амирликлари ташқи савдо айланмаси 350.6 млрд. долларни ташкил этди.

Амирликлар иқтисодиётида нафақат нефт ва газ ишлаб чиқариш, балки эркин иқтисодий ҳудудлар ҳам муҳим ўрин тутди. Айни пайтда Бирлашган Араб Амирликларида 15 та эркин иқтисодий ҳудудлар мавжуд бўлиб, шулардан баъзилари денгиз портлари базасида (Жабал Али, Ажман, Ҳамрия, Фужейра, Раъс ал-Хайма), бошқалари аэропорт базаларида (Шаржа, Дубай, Фужейра) ташкил этилган. Амирлик иқтисодиётида электроэнергия ҳам катта аҳамиятга эга. 2020 йилга бориб қуёш энергиясидан фойдаланиш умумийдан 7 % ни ташкил этиши режалаштиримоқда. Келажакда қуриладиган атом реакторлари 2020 йилга бориб электр энергиясига бўлган эҳтиёжнинг 25 % ни қондириши керак.

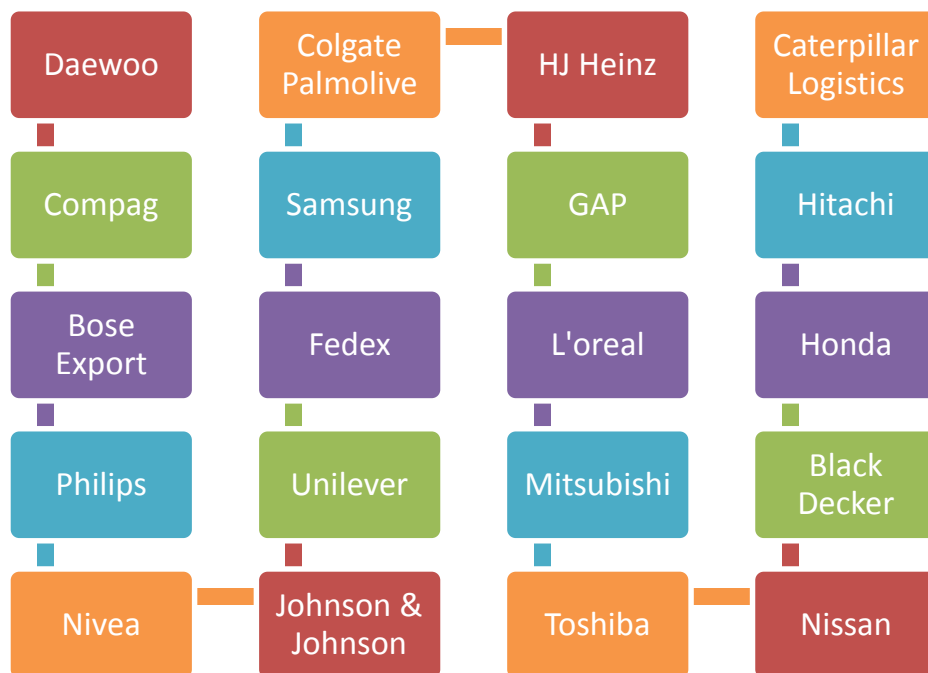
2.2. Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиётининг ҳудудий таркиби

Кичик бўлиб кўринсада Бирлашган Араб Амирликлари ўзига хосдир. Амирликларнинг ҳар бири ўз холича ҳаёт кечиради, ҳамда ўзгача бир тузилишга эгадир. Бирлашган Араб Амирликлари ҳудудий жihatдан 7 та амирликка бўлинади. Бу Абу Даби – пойтахт шаҳар, Дубай, Шарджа, Аджман, Ум Ал Кайвейн, Фуджайра, Рас Ул Хайма. Баъзи бир адабиётларда мамлакатнинг ҳудудий таҳлилида 3 қисмга бўлиб таҳлил қилинади. Бу Абу Даби, Дубай ва Шимолий Амирликлар (Шарджа, Аджман, Ум Ал Кайвайн, Фуджайра, Рас Ул Хайма).

Абу Даби – пойтахт шаҳар. Бу Амирлик Амирликлар ичида энг ката ва энг бой Амирлик ҳисобланади. Амирлик мамлакат майдонининг 87 % ни ва нефт захирасининг 95 % ни ташкил этади. Абу Даби Амирлиги ҳозирги кундаги Бирлашган Араб Амирликлари етишган натижаларнинг асосчиси ҳисобланади. Бу маблағлар эвазига чўллардан ҳозирги замонавий Дубай шаҳри, ката-катта илмий текшириш институтлари ва боғлар вужудга келди. Абу Дабининг нефт долларлари бўлмаганда Бирлашган Араб Амирликлари бундай юқори натижаларга эришмаган бўларди.

Дубай - Туризм ва савдо маркази. Дубай Амирлиги форс кўрфази бўйлаб чўзилган. Амирлик пойтахти Дубай шаҳри. У Хор Дубай номли кўрфаз билан кесишган. Жанубий қисми Бар-Дубай номи билан маълум. Бу ерда кўпчилик компанияларнинг марказий офислари, банклар, божхона, порт, телевидения ва почта мавжуд. Энг аҳамиятга касб этадиган ери Дубай савдо маркази, хайвонот боғи ва денгиз ёқасидаги Ал Жумайра боғидир. Шимолий қисми Дейра деб номланади. Бу бизнес ва туризм марказидир. Бу ерда кўпчилик магазинлар, бозорлар, мактаблар, меҳмонхоналар ва Дубай Жаҳон Аэропорти жойлашган. Бу иккита қисм ўзаро Ал Мактум ва Ал Гархуд кўприклари билан ҳамда Ал Хор кўрфази остидан ўтувчи Ал Шандага туннели боғланган. Дубайдаги Жабал Али ҳудуди бутун мамлакат учун ўзига

хос индустриал ва савдо худуди ҳисобланади. Бу бутун форс кўрфазидаги энг катта эркин иқтисодий худуд ҳисобланади. Ҳозирги вақтда айтиб ўтилган эркин иқтисодий худудлар ичида энг йирик ва ривожлангани 1985 йилда Дубай амирлиги ҳукумати қарори билан таъсис этилган, Бирлашган Араб Амирликларининг Дубай минтақасида жойлашган Жабал Али эркин иқтисодий худудидир {Jabal Ali Free Zone (JAFZ)}. "Жабал Али" эркин иқтисодий худудида 97 мамлакатнинг 2300 дан ортиқ компания мавжуд. Шулардан 35 % – форс кўрфазининг ҳамкорлик кенгаши давлатларидан, 27 % – Яқин Шарқдан, 28 % – Европа, Осиё мамлактлари, тинч океани ҳавзаларидан ва қолгани АҚШдан. Буларнинг ичида дунёга машҳур бўлган ишлаб чиқарувчилар ва мулкдорларнинг номлари қуйида зикр этилган:

Шарджа. Сўнги 20 йил ичида шаҳар ҳажми четидаги қишлоқларни камраб олган ҳолда катталашди. Ҳозирги кунда унинг худуди 2.6 минг квадрат километрни ташкил этади¹¹. Бу минтақада табиий газ захирасининг топилиши тубдан ўзгаришларга олиб келди. Шаржанинг Шаржа Ситидаги

¹¹ UAE yearbook 2004 o.p. 102.

Халид порти ва шарқий қирғоғидаги Кор Фахон портлари кемаларга хизмат кўрсатувчи 17 та гаванларни ўзида мужассамлаштирган. 1980 йилнинг бошларида Халид портининг чуқурлигини ошириш, кемалар кириб чиқиши учун кенгайтириш лойиҳаси тузилган эди ва бугунги кунда ҳар қандай кемаларга барча турдаги хизматларни кўрсата оладиган портлардан бирига айланган. Маҳаллий Холид портида юк айланмасининг ривожланиши туфайли савдо соҳасидаги аҳамиятли иштироки, замонавий жаҳон аэропортининг қурилиши шундоқ ҳам кам бўлмаган сайёҳлар оқимини кучайтирди.

Аджман. Бу ерда нефт захиралари бўлмасада у ўз йўлини топиб машҳур бўлган. Аджман Амирлиги мамлакатнинг бошқа Амирликлари каби форс кўрфази четига қурилган. Аджман – кемасозлиги бутун мамлакатга «Доу» номли битта мачтали араб кемалари ясалиши билан танилган. Бу енгил лекин жуда бақувват кемалар Хиндистондан олиб келинадиган қовоқ дарахтидан қадимий асрлар давомида мукаммаллашиб келган асбоб ускуналар ёрдамида ўзига хос услубда тайёрланган. 90 йиллардан бошлаб Аджманда чиқарила бошланган моторли қайиқлар машҳур бўлди. Кемасозлик шунчали машҳурки мижозлар бошқа араб давлатларидан буюртма беришга келишади. Бу қайиқлар балиқ овига, денгиз саёхатига керак. Доу кемаларида Бирлашган Араб Амирликларига келадиган сайёҳлар саёхат қилишни жуда ёқтиришади. Эркин иқтисодий ҳудудни ташкил этиш натижасида Аджманда саноат барқарор ривожланди. Аджман эркин иқтисодий ҳудуди Араб кўрфазига кириш яқинида қулай жойлашган бўлиб, у Шарқ ва Ғарб бозорларига хизмат қилиб келмоқда.

Ум Ал Кайвайн. Ум Ал Кайвайдан 50 километр узоқликда Фаладж Ал Мулла Амирликнинг қишлоқ-хўжалиги тумани жойлашган. Шаҳардан 1 километрда жойлашган Сенейя ороли табиат қўриқхонаси ҳисобланади, у ерда йирик қушлар тури ва Ал Карам дарахти мавжуд.

Фуджайра . Амирликлар ичида энг ёши. Илгари у Шарджанинг бир кисми бўлган ва 1953 йилда мустақил бўлган. Фуджайранинг жойлашуви бошқа Амирликлардан фарқ қилади. Барча Амирликлар Форс кўрфази соҳилида жойлашган бўлса, у Хинд океани соҳилида жойлашган. Фужайра порти амирликнинг шарқий қирғоғида жойлашган ва у йилига 6000 кемани қабул қилиш қобилиятига эга. Кемаларнинг 80 %и портда ёқилғи олиш учун тўхтайди. Фужайра эркин иқтисодий ҳудуди Фужайра порти билан ёнма-ён жойлашган бўлиб, ундаги компаниялар бир ҳафта ичида осонлик билан Араб кўрфазидаги, Қизил денгиздаги, Эрон, Ҳиндистон ва Покистондаги барча портларга чиқиш имкониятига эгадирлар. Ҳозирда Фужайра эркин иқтисодий ҳудудида 22 мамлакатдан 220 дан ортиқ компания ўз фаолиятини бошлаган, шу билан бирга 572 млн. дирҳамдан ортиқ инвестиция жалб қилинди ва 3020 дан ошиқ иш ўринлари барпо этилди. Шунини эслатиб ўтиш лозимки, Фужайра порти нефт маҳсулотлари экспорти ҳажми бўйича дунёда Роттердам ва Сингапур портларидан сўнг учинчи ўринда туради.

Рас Ул Хайма. Амирлик Араб дунёсининг энг чекка қисмида жойлашган. Уммон султонлиги билан жанубий ва шимолий шарқда чегарадош. Бир нечта муҳим ороллар Амирликнинг бир қисм ҳисобланади. Улардан машҳурлари Биггер Тунуб ва Смоллер Тунуб. Асосий қишлоқ-хўжалиги майдонлари Дигдагга туманида жойлашган. Бу ерда 1955 йилдан бери қишлоқ-хўжалиги илмий текшириш маркази фаолият кўрсатади. Голландиядан келтирилган 600 та сигир жойлашган сут фермаси Рас Ул Хаймани Бирлашган Араб Амирликларидаги асосий қишлоқ-хўжалиги марказига айлантирган. Ҳозирги кунда Рас Ул Хайма қишлоқ-хўжалиги сут , гўшт, товуқ, тухум, мевалар ва сабзавотлар етиштиради. Бирлашган Араб Амирликлари қишлоқ хўжалиги вазирлиги Рас Ул Хаймада хурмо етиштириш бўйича илмий текшириш марказини назорат қилади. Бу Амирликда 45 дан ортиқ турдаги палма дархтлари ўстирилади. Рас Ул Хайманинг яна бир аҳамиятли саноат тармоғи цемент ва бошқа қурилиш

материалларини ишлаб чиқариш хисобланади. Замонавий Рас Ул Хайма аэропорти Дигдага қишлоқ-хўжалиги ерига яқинда жойлашган. У биринчи бўлиб 1979 йили очилган. Ой давомида Рас Ул Хайма аэропорти 700 дан ортиқ рейсларини 15 минглаб йўловчилар ва 2 млн тонна юки билан хизмат кўрсата олади. Хозирда аэропорт янада кенгайтирилмоқда. Раъс ал-Хайма эркин иқтисодий ҳудуди 2000 йил 1 майда очилган бўлиб, 2002 йил сўнгига кўра инвесторлар томонидан тахминан 100га яқин лойиҳага 120 млн. дирҳам капитал ажратилган. Бу лойиҳалар кemasозлик компанияларини ҳам ўз ичига олади. 2003 йил сўнгига кўра эса эркин иқтисодий ҳудуддаги 90 га яқин компанияларнинг Ялпи Бизнес ҳажми 141 млн. дирҳамни ташкил этган. Шукунларда Рас Ул Хайма Ал Холайлах оролида янги эркин иқтисодий ҳудудларни яратиш режаларини амалга оширмоқда.

ХУЛОСА

Бирлашган Араб Амириликлари иқтисодиёт таркибини такомиллаштириш йўналишлари ва унинг тажрибасидан Ўзбекистонда фойдаланишга бағишланган курс иши натижаларини умумлаштириш куйидаги хулосага келиш имконини бери. Иқтисодиётда таркиб томиллашуви миллий иқтисодиётда мувозанатни келтириб чиқаради, бу иқтисодиётнинг тетиклашуви, самарали ўсиши ва ривожланишига олиб келади. Бирлашган Араб Амириликларида иқтисодиёт қайта қурилиши унинг якка бошқарув хўжалик тизимидан бозор иқтисодиёти тизимига ўтиш шароитида амалга оширилмоқда. Бу миллий хўжаликни тубдан ўзгартирилишини англатади. Шунингдек ижтимоий – иқтисодий муносабатларда чуқур қайта қуришни, хўжалик юритишда шакл ва методларини ўзгаришини, хусусий мулк ахамияти, хусусий сектор яратилиши ва иқтисодиётнинг давлат секторини бутунлай ёки қисман хусусийлаштирилишни билдиради. Соддароқ қилиб айтадиган бўлсак иқтисодиётнинг таркибий тузилиши бу алоҳида таркибларнинг ўзаро фоиз кўринишидаги кўрсаткичлар еғиндиси. Одатда бирор бир иқтисодий таркибий таҳлил қилинганда унинг умумий ишлаб чиқаришдаги ҳажми кўрсаткичи орқали баҳо берилади.

Бирор бир мамлакат иқтисодиёт таркибини такомиллаштиришда Ушбу мамлакатда мавжуд қулайлик ва имкониятлар ёрдамида ривожланган таркиблар каби ривожланмаган соҳаларни ривожлантиришдан иборатдир. Иқтисодиёт таркиби дойимо ўзгаришсиз бўлмайди. Баъзи бир соҳалар ўсади, баъзилари эса аксинча ўсиш суратлари пасайиб тўхтаб қолади. Таркибий ўзгаришлар мамлакат иқтисодиётида бирданига ўз ҳолича юз бериши мумкин ёки бу ўзгаришлар давлат томонидан иқтисодий сиёсат ўтказиш давомида тартибга солиш орқали юз беради. Мамлакат иқтисодиётининг таркибини такомиллаштиришда асосан давлат дастурлари, маълум соҳадаги давлат

сармоялари, субсидиялар, турли ҳилдаги алоҳида корхоналарга, минтакаларга ёки яхлит соҳага солиқ имтиёзларидан фойдаланилади. Иқтисодий таркиб такомиллаштиришнинг амалга оширилиши мамлакатнинг мўтадил самрали ўсиш суратини таъминлайди. Иқтисодий таркиби ривожланмаган мамлакатлар иқтисодиёти аксарият ҳолларда бирор бир ягона соҳага ва ундан тушадиган даромад ёки валюта тушимига боғлиқ бўлади. Жаҳон иқтисодиётида маълум соҳаларининг аҳамияти кўпайиши ёки камайиши ҳамда улардаги циклик ўзгаришлар ҳамда инқирозлар юз бериши ҳаммамизга маълум. Маълум бир соҳага боғлиқ мамлакат юқоридаги ўзгаришлардан иқтисодиётига катта зарба бўлиш, даромад манбаси камайиб кетиши, валюта оқими камайиши, шу орқали мамлакат аҳолиснинг ижтимоий аҳволи ёмонлашиши эҳтимоли юқори бўлади. Иқтисодиёти таркибини такомиллаштирган мамлакатни юқорида айтиб ўтилган ҳавфларни ҳамда шу билан биргаликда бошқа давлатлар томонидан уларга иқтисодий босим ёки таъсир ўтказиш олди олинади. Миллий бозорга ишлаб чиқариш мақсадида янги технологиялар олиниб келиши кўпаяди ва ишлаб чиқариладиган маҳсулотлар сифат даражаси ортади. Иқтисодиёти таркиби такомиллашган мамлакат ўз ички бозорида турли ҳилдаги рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш имкониятига эга бўлади. Бунда Мамлакат аҳолиснинг кўп қисми иш билан таъминланади ва ижтимоий яшаш шаройити яхшиланади. Кундан кунга мамлакат аҳолиси сони ўсиб бораётган ва аҳоли ўсиш сурати дунёда етакчи бўлган араб мамлакатлари учун бу жуда долзарбдир. Импорт ҳажми камайиши, Экспорт ҳажми кўпайиши хорижий валютага бўлган талабни камайтиради ва шу билан биргаликда мамлакат валюта захираси ҳажми ортиб боради. Шу билан биргаликда иқтисодий аҳоли мўтадил мамлакатларга сармоялар кириб келиши оқими кўпайиб бораверади. Кириб келаётган сармоялар иқтисодиётнинг қисқа фурсатда ўсиши сабабларидан биридир.

Шундай қилиб шуни дадил айтиб ўтишимиз мумкинки мамлакат иқтисодиётининг мўтадил ўсиш суратларини таъминлаш ва иқтисодий инқирозларнинг олдини олмоқчи бўлса, дастлаб иқтисодиёт таркибини такомиллаштириши зарурдир. Бирлашган Араб Амирликлари иқтисодиёти ва ундаги йиллар давомида амалга ошган таркибий ўзгаришлар кўрсаткичлари тахлили шуни кўрсатдики. Мамлакат иқтисодиёти сўнги йилларда катта ижобий натижаларга эришди. Умуман олганда Бирлашган Араб Амирликлари катта угливарод экспорт қилувчи мамлактлар ичида тушган валютадан самарали фойдаланган ва энг яхши натижаларга эришган. Бирлашган Араб Амирликлари катта валюта оқимига боғланиб қолишдан ўзини кафолатлаш мақсадида иқтисодиёти таркибини такомиллаштирди деб айтишимиз мумкин. Бу кўрсаткичларга Бирлашган Араб Амирликлари давлатнинг аниқ мақсадга йўналтирилган дастурлари орқали эришди. Бирлашган Араб Амирликлари дастлаб ўз ривожланиш йўлини белгилашда мамлакат имкониятларидан келиб чиқган ва ҳозирги шарт-шаройитни аниқ баҳолаган ҳолда тўғри қарор қабул қила олди. У ўз иқтисодиётини ривожлантиришда ҳудудий таркибини тўлиқ ўрганиб аниқ мақсадни белгилаган ҳолда йўл тутди. Нефт ва газ захиралари чекланганини англади ва Эркин иқтисодий ҳудудларни ташкил қилди. Қонунчиликларни иқтисодий шаройитга мослаштирди. Ўз ҳудудида барча зарурий инфратузилмаларни яратди. Давлат раҳбарларининг олдиндан кўра билиш қобилиятини ишга солган ҳолда улар адашмади ва ижобий натижаларга эришди. Ҳозирги кунга келиб Бирлашган Араб Амирликлари шаҳарлари инфратузилмаси ривожланган мамлакатлардан қолишмайдиган даражага эришди. Ажабланарлиси у қисқа фурсат ичида кам ривожланган мамлакатдан замонавий саноатлашган давлатга айланди. Бирлашган Араб Амирликлари ўзида ҳам илмий техник ривожланиш ҳам аждодлар анъаналарини мужассамлаштира олди. Замонавий катта шаҳар ўзига хослиги билан ажралиб туради. Ўта замонавий осмон ўпар бинолар ва қасрлар хаммани лол

қолдиради. Бирлашган Араб Амирликларида савдо марказлари ҳозирда дунёдаги энг замонавий арзон ва қулайликлари билан ажралиб туради. Бу натижаларга эришишда мамлакат раҳбарлари иқтисодиётни эркинлаштириш орқали бутун дунёдан сармоядорларни жалб қила олдилар. Президентимиз И.А.Каримов томонидан мамлакатимизда 2011 йилнинг «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили» деб эълон қилиниши Ўзбекистонда ҳам хусусий мулкчиликка қаратилган бозор иқтисодиётини барпо этишдаги Яна бир олға қадамдир. Пухта режа орқали ташкиллаштирилган эркин иқтисодий ҳудудларда катта ҳажмдаги реэкспорт ва ишлаб чиқариш амалга оширилади. Бу эркин иқтисодий ҳудудларда сармоядорлар учун дунёдаги энг арзон ва энг қулай шаройитлар яратилган. Бу ерга юклар дунёнинг барча чеккаларидан етиб келади ва бутун дунёга қайта тақсимланади. Аэропортлар ва портлар замон талабларига мос равишда жихозланган.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари ва маърузалари

- 1.1. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. - Т.: Ўзбекистон, 1992. – 74 б.
- 1.2. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий сиёсатининг устувор йўналишлари. – Т.: Ўзбекистон, 1993. - 66 б.
- 1.3. Каримов И.А. Иқтисодий ислохот: масъулиятли босқич. – Т.: Ўзбекистон, 1994. - 44 б.
- 1.4. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари - Т.: Ўзбекистон, 1995. - 74 б.
- 1.5. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. – Т.: Ўзбекистон, 1995. - 269 б.
- 1.6. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Т.: Ўзбекистон, 1997. - 326 б.
- 1.7. Каримов И.А. Мулкдорлар синфини шакллантириш - ислохотларнинг бош мезони. //Янгича фикрлаш ва ишлаш - давр талаби. - Т.: Ўзбекистон, 1997. 5-том. -332-339 б.
- 1.8. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. - Т.: Ўзбекистон, 1998. - 68 б.
- 1.9. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда. – Т.: Ўзбекистон, 1999. - 48 б.

Китоблар ва монографиялар

- 2.1. Абатуров В. Центральноазиатская интеграция под эгидой АБР. //Экономическое обозрение. 2003, №12. - с.13-17.
- 2.2. Арифханов Ш. Р. Формирование Центрально-азиатского общего рынка с учетом национальных интересов Узбекистана. //«Экономика Узбекистана» информационно-аналитический бюллетень за 2005 год. – 2006, №8. – с.117-120.
- 2.3. Абдурахмонов Қ.Х., Аллаяров А.Л., Додобоев Ю.Т., Хасанжонов Қ.А. Марказий Осиё давлатларининг регионал иқтисодиёти. – Т.: “Turon-Iqbol” нашриёти, 2006. – 424 б.
- 2.4. Алимов Р.М. Центральная Азия: общность интересов. – Т.: «Шарк», 2005. – 464 с.
- 2.5. Динкевич А.И., Швыдко В. Г. Страны Центральной Азии - новая фаза переходного периода / Ин-т востоковедения РАН. - М., 2005. - 174 с.
- 2.6. Евразийское экономическое сообщество: Правовые и экономические основы. /Под. ред. А.И. Манжосова. М.: ЮНИТИ, 2004. – 212с.
- 2.7. Козик Л.П., Кохно П.А. СНГ: Реалии и перспективы. М.: Изд. дом «Юридический мир», 2001. – 304 с. 2.8. Конкурентоспособность и модернизация экономики: В 2-х кн. /Отв. ред. Е.Г. Ясин. Кн.1. – М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2004. – 456 с. 2.9. Конкурентоспособность и модернизация экономики: В 2-х кн. /Отв. ред. Е.Г. Ясин. Кн.2. – М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2004. – 480 с.
- 2.10. Кругман П.Р., Обсфельд М. Международная экономика: теория и практика. /Пер. с англ. М.: МГУ, ЮНИТИ, 1997. – 349 с.
- 2.11. Международная экономическая интеграция. /Под. ред. д-ра. экон. наук, проф. Н.Н. Ливенцева. М.: Экономистъ, 2006. – 430 с.

2.12. Мировая экономика: Учебник /под ред. проф. А.С. Булатова. - М.: Юристъ, 2000. – 734 с.

2.13. Портер М. Международная конкуренция. /Пер. с англ. Под ред. И с предисловием В.Д. Щетинина. М.: Международные отношения, 1993. – 896с.

2.14. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. /Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.

Маълумотномалар ва статистик тўпламлар

3.1. Экономика Узбекистана: аналитический обзор за 2003 год. Т.: 2004. - №4. – 108 с.

3.2. Экономика Узбекистана: аналитический обзор за 2004 год. Т.: 2005. - №8. – 128 с.

3.3. 2008 Population Reference Bureau. Washington 2009.

3.4. Экономика Узбекистана: аналитический обзор за 2005 год. Т.: 2006. - №4. – 97 с.

3.5. Ўзбекистон Республикасининг 2005 йил статистик ахборотномаси. Т.: 2006. – 97 б.

3.6. Ўзбекистон Республикасининг 2006 йил статистик ахборотномаси. Т.: 2007. – 96 б.

3.7. Экономика стран Содружества Независимых Государств в 2001 году. //Вопросы статистики. 2001. №4. – с.61-66.

3.8. Содружество Независимых Государств в 2003 году: Статистический ежегодник. //Межгосударственный статистический комитет СНГ. – М., 2004. – 672 с.

3.9. Содружество Независимых Государств в 2004 году:

Статистический ежегодник. //Межгосударственный статистический комитет СНГ. – М., 2005. – 659 с.

3.10. Содружество Независимых Государств в 2005 году.: Статистический ежегодник. //Межгосударственный статистический комитет СНГ. – М., 2006. – 668 с.

Интернет сайтлар

5.1. catalog.fmb.ru 5.2. emirat.ru 5.3. ukrtrade.info/ru 5.4. dxb.ru 5.5. mfa.uz 5.6. uza.uz 5.7. <http://www.arabic.com.ua/index.php> 5.8. devdata.worldbank.org 5.9. press.uz 5.10. <http://www.emirates.su/> 5.11. <http://www.mfer.uz/> 5.12. <http://www.ut.uz/rus/> 5.13. <http://ia-centr.ru/> 5.14. <http://ru.wikipedia.org> 5.15. www.uaeyearbook.com 5.16. www.cia.gov 5.17. krugosvet.ru 5.18. dafza.ae 5.19. [dubai dutyfree.com](http://dubai.dutyfree.com) 5.20. jafza.co.ae 5.21. hamriyahfz.com 5.22. [ajman freezone.gov.ae](http://ajman.freezone.gov.ae) 5.23. [fujairah freezone.com](http://fujairah.freezone.com) 5.24. cbuae.gov.ae – UAE Central Bank 5.25. dcaauh.gov.ae – Dubai airport free zone 5.26. uaeinteract.com